

УЧАСТЬ ЖІНОК В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ

КИЇВ – 2017

Публікація є результатом дослідження, проведеного Східноєвропейським центром багатопартійної демократії в Міжнародному центрі перспективних досліджень.

Автори: Олена Захарова, Анатолій Окисюк, Світлана Радченко

© Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД)

Електронна версія цієї публікації доступна за ліцензією Creative Commons License (CCL) - Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0. Ви можете копіювати, розповсюджувати та передавати публікацію, а також адаптувати її, за умови, що вона призначена лише для некомерційних цілей, та поширена за ідентичною ліцензією.

Думки, викладені в цьому документі, належать їх авторам і не представляють думки EECMD або NIMD

Детальна інформація щодо Creative Commons License (CCL) за посиланням: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0>

Зміст

Зміст	1
Список аббревіатур	2
Список рисунків та таблиць	3
Вступ	4
Представленість жінок в законодавчих органах України	5
Гендерна складова Верховної Ради України.....	5
Гендерна складова в органах місцевого самоврядування	13
Законодавчі ініціативи щодо впровадження 30% гендерних квот у виборчих органах	15
Стратегії політичних партій щодо збільшення можливостей жінок у політиці	17
Загальний аналіз політичних партій з точки зору збільшення можливостей жінок у політиці	17
Блок Петра Порошенка «Солідарність»	18
Політична Партія «Народний Фронт»	19
Політична Партія «Опозиційний блок»	19
Політична Партія «Об'єднання «Самопоміч»	20
Радикальна партія Олега Ляшка.....	20
Політична партія «Всеукраїнське Об'єднання «Батьківщина».....	21
Партія «Відродження».....	21
Політична партія «Українське Об'єднання Патріотів «УКРОП».....	22
Політична партія «Демократичний Альянс»	22
Політична партія «Сила Людей».....	23
Вплив соціально-політичних перетворень на процес залучення жінок до української політики	25
Висновки та рекомендації щодо стратегій покращення гендерно збалансованого політичного представництва	26
Виноски	28
Бібліографія	30

Вступ

Однією з головних проблем сучасного українського суспільства є відсутність політичної відповідальності чиновників і політичної освіти громадян. Політична освіта спонукає людей до отримання нових знань та їх участі у громадських справах, до формування відповідальної взаємодії та співпраці громадян з владою.

Встановлення демократичного режиму та побудова громадянського суспільства неможливі без участі у процесі прийняття політичних рішень активних і свідомих громадян, які здатні реалізовувати свої права та нести відповідальність перед громадою та суспільством за свої дії. Щоб бути в змозі це здійснювати, громадянин повинен розуміти соціальну та політичну реальність і процеси, що в ній відбуваються. Політична освіта спрямована на створення критичної маси громадян, які володіють повною та достовірною інформацією про політичну реальність, незалежно і критично формують власну думку та готові до громадської діяльності. Вона виступає життєво важливим елементом не лише побудови та становлення демократичної громадянської держави, але й розвитку та ефективного функціонування всіх сфер суспільної життєдіяльності.

Складна економічна, політична, соціальна ситуація в Україні протягом всіх років незалежності є наслідком комплексу чинників, серед яких важливу роль відіграє низький рівень участі простих громадян у процесі прийняття політичних рішень. Відсутність багатолітньої традиції політичної активності громадян стала значним бар'єром на шляху побудови громадянського суспільства в незалежній Україні.

Ключовим чинником у процесі політичної трансформації суспільства стає всебічна обізнаність громадян із діяльністю органів публічної влади та її результатами, адже політична освіта покликана: 1) ліквідувати політичну безграмотність громадян; 2) сформувані демократичні погляди та цінності; 3) виробити розуміння політики; 4) виробити у громадян вміння критично мислити.

У підсумку, політична освіта має давати людині орієнтири — сприяти усвідомленню нею власних інтересів, пошуку шляхів їх прийнятної реалізації та впливу на існуючу політичну ситуацію.

З огляду на це дуже актуальними завданнями є збір, опис та аналіз сучасного стану політичної освіти в Україні, визначення основних недоліків існуючих програм з політичної освіти, які організуються політичними партіями та неурядовими організаціями, а також шляхи їх подолання.

На вирішення цих завдань і спрямоване дане дослідження. Документ може бути корисним для представників вищих начальних закладів, державних установ, політичних партій та неурядових організацій з точки зору вивчення найкращого досвіду розробки програм політичної освіти на основі порівняння існуючих програм, визначення переваг і недоліків кожної з них. У документі міститься комплексний аналіз програм політичної освіти від різних суб'єктів, а також аналіз потреб, які не задовольняються існуючими програмами. У результаті політичні партії, які наразі не мають власних проектів з навчання молоді чи партійних активістів політичній грамотності, отримають необхідні орієнтири та досвід, які стимулюватимуть їх активізувати роботу у даному напрямку. При розробці таких програм політичним партіям варто звернути увагу на міжнародні неурядові організації, фонди, які надають підтримку, у тому числі фінансову, на реалізацію подібних ініціатив

Представленість жінок в законодавчих органах України

1.1 Гендерна складова Верховної Ради України

Незважаючи на відносно високі досягнення щодо рівності прав та можливостей чоловіків і жінок в Україні у сфері освіти та охорони здоров'я (про що свідчить the Global Gender Gap Report у 2015 році, де Україна була розміщена в першій третині рейтингу), досягнення гендерного паритету у вищих представницьких органах країни є одним із найскладніших завдань, з якими стикається держава.

Для проведення гендерного аналізу VIII скликання Верховною Радою України для цілей даного дослідження були розглянуті наступні дані:

- гендерна складова Парламенту України;
- представництво жінок у керівництві Верховної Ради України;
- залучення жінок-депутаток до роботи парламентських комітетів (або постійних комісій, оскільки до 1997 року в парламенті України не було комітетів)¹;
- робота Міжфракційного депутатського об'єднання (МФО) «Рівні Можливості».

Гендерна складова Парламенту України

Період проголошення Україною незалежності (з 1991 року) показав поступове збільшення кількості жінок-депутаток у Верховній Раді України.

КІЛЬКІСТЬ ДЕПУТАТІВ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ РІЗНИХ СКЛИКАНЬ

Рис. 1. Кількість депутатів чоловіків та жінок у Верховній Раді України різних скликань

Методологія розрахунку: протягом одного скликання Верховної Ради України загальна кількість депутатів може перевищувати загальну кількість мандатів. У зв'язку з цим, для найбільш точного порівняння представництва жінок у Верховній Раді України кожного скликання ми взяли загальну кількість депутатів та порівняли їх із загальною кількістю жінок-депутаток протягом усього періоду скликання.

У відсотковому відношенні представництво жінок у Верховній Раді України також поступово збільшувалося.

ВІДСОТКОВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕПУТАТІВ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК У ВРУ РІЗНИХ СКЛИКАНЬ

Рис. 2. Відсоткове співвідношення депутатів чоловіків та жінок у ВРУ різних скликань

Для проведення точного кількісного аналізу представництва жінок у Верховній Раді України слід враховувати виборчу систему, згідно з якою жінки були обрані до Парламенту, оскільки Україна стикнулася з ситуацією, коли зміни у виборчій системі відбуваються досить часто на національному та місцевому рівнях. У цьому контексті важливо зазначити, що співвідношення варіювалося в залежності від мажоритарної, пропорційної та навіть змішаної (пропорційно-мажоритарної) системи. Перші вибори проходили згідно з мажоритарною системою в два тури, коли з кожного виборчого округу було обрано по депутату; виборчий процес продовжувався між двома кандидатами, які отримали найбільшу кількість голосів, у випадку, коли не було отримано абсолютної більшості у першому турі. Виборчий закон, введений у 1998 році, встановив пропорційно-мажоритарну виборчу систему, за якою половина депутатів була обрана в одномандатних округах, а половина – з національних партійних списків. Відповідно до виборчого законодавства, яке регулювало вибори 2006 та 2007 років, використовувалася пропорційна виборча система, що означає, що всі депутати були обрані з національних партійних списків. На виборах 2012 та 2014 рр. було відновлено пропорційно-мажоритарну систему. Виборча система, а також конфігурація виборчих структур значною мірою вплинула на кількість жінок, які отримали мандат у парламенті.

Скликання Верховної Ради та виборча система	Кількість депутатів (чоловіки/жінки)	Обрані за загальнодержавним виборчим округом		Обрані за мажоритарною системою	
		чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
I скликання ВРУ (з 1990 по 1994) Мажоритарна виборча система	475 (463/12)	X	X	463	12
II скликання ВРУ (з 1994 по 1998) Мажоритарна виборча система	436 (418/18)	X	X	418	18
III скликання ВРУ (з 1998 по 2002) Пропорційно-мажоритарна система (лише політичні партії)	479 (441/38)	219	23	220	15
IV скликання ВРУ (з 2002 по 2006) Пропорційно-мажоритарна система (політичні партії та блоки)	505 (477/28)	255	20	222	8

Скликання Верховної Ради та виборча система	Кількість депутатів (чоловіки/жінки)	Обрані за загальнодержавним виборчим округом		Обрані за мажоритарною системою	
		чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
V скликання ВРУ (з 2006 по 2007) <i>Пропорційна система (політичні партії та блоки)</i>	483 (442/41)	442	41	X	X
VI скликання ВРУ (з 2007 по 2012) <i>Пропорційна система (політичні партії та блоки)</i>	538 (496/42)	496	42	X	X
VII скликання ВРУ (з 2012 по 2014) <i>Пропорційно-мажоритарна система (лише політичні партії)</i>	478 (432/46)	220	31	212	15
VIII скликання ВРУ (з 2014 дотепер) <i>Пропорційно-мажоритарна система (лише політичні партії)</i>	451 (398/53)	201	51	197	2

Табл. 1. Гендерна складова у Верховній Раді України залежно від виборчої системи

Під час парламентських виборів VIII скликання пропорційно-мажоритарна виборча система була повернута до дії. Під пропорційним представництвом у загальнодержавних багатомандатних виборчих округах було обрано 51 жінку-депутатку (загальна кількість депутатів, обраних таким чином, була 252), що становить 20%, тоді як під мажоритарною виборчою системою в одномандатних виборчих округах було обрано лише двох жінок-депутаток (із 199, обраних за мажоритарними виборчими округами), що становить 1%.

Наведені вище дані показують, що система пропорційного представництва, яка передбачає обрання депутатів на підставі партійних списків, була найбільш сприятливою в контексті збільшення представництва жінок в парламенті України. Проте ефективність цієї системи залежить від особливостей її виконання та реалізації. Наприклад, вимога включати жінок, що складають 30 відсотків, до списку кандидатів у партію не буде ефективною, якщо вони розміщені в нижній частині списків. Список, в якому кожен другий кандидат є жінкою, може забезпечити кращу перспективу. У той же час подібний список не може досягти бажаних результатів, якщо в країні використовується система голосування

«відкритого списку», яка дозволяє виборцям змінювати порядок кандидатів у списку. Відкритий список голосування часто працює не на користь жінок-кандидаток, якщо вони не є добре організованими в політичному плані ².

Однак виборча система може не лише полегшити, а й перешкоджати доступу жінок до парламенту. Це питання багато в чому залежить від ролі жінок у суспільстві та політиці, а також від поведінки потенційних кандидаток, політичних партій та виборців у цілому. Щоб бути обраними до парламенту, жінкам доведеться подолати кілька перешкод:

- здобути право бути обраними;
- мати бажання приймати участь у виборах;
- бути обраною партіями як кандидатка;
- бути обраною виборцями.

В даний час практично всі країни світу надають жінкам право голосу та участі у виборах. Проте, бажаних чоловіків зробити це досі більше, аніж жінок. Прагнення жінок брати участь у виборах сприяє дружній соціально-економічній, культурній та політичній обстановці та підтримкою політичних партій та громадянського суспільства, зокрема жіночих рухів. Особисті прагнення жінок щодо участі у виборах також можуть залежати від перспектив їх висування та обрання. Виборча система та гендерні квоти можуть впливати на такі перспективи та, таким чином, на готовність жінок брати участь у виборах. Етап, на якому партії висувають своїх кандидатів на вибори є найбільш складним на шляху жінок до парламенту; дані демонструють, що в цілому жінки не є достатньо представленими вже на рівні номінації.

Представництво жінок у керівництві Верховної Ради України.

До 2014 року жодна жінка не займала посаду Голови Верховної Ради України, Першого заступника Голови Верховної Ради України або Заступника Голови Верховної Ради України.

VIII з'їзд Верховної Ради України став проривом у представництві жінок у керівному органі парламенту, оскільки 4 грудня 2014 року Оксана Сироїд ³ була обрана заступником голови Верховної Ради України та стала першою жінкою-депутаткою, яка зайняла таку високу посаду у парламенті. 14 квітня 2016 року, внаслідок змін у складі Парламенту України та її керівного органу, Ірина Геращенко ⁴ була обрана першим заступником Голови Верховної Ради України. Це найвища посада, яку

коли-небудь займала жінка в Парламенті України. Таким чином, зараз 2 з 3 посад займають жінки-депутатки.

Тим не менш, жінка ніколи не займала посаду Голови Верховної Ради України – найвищої посади в керівному органі Верховної Ради.

Залучення жінок-депутаток до роботи парламентських комітетів

З кожним новим скликанням Верховної Ради України та відповідним збільшенням числа депутаток відбувається поступове збільшення їхнього представництва в постійних комісіях Верховної Ради України, а з 1997 року – у комітетах Верховної Ради України та їх керівних органах.

Скликання Верховної Ради України	Загальна кількість комітетів	Кількість комітетів, в яких задіяні жінки	Кількість депутаток-керівників комітетів	Кількість жінок – перших заступниць Голів комітетів	Кількість жінок – перших заступниць Голів комітетів	Кількість жінок – Голів підкомітетів
I скликання ВРУ (1990–1994)	23	6	0	Не було посади першого заступника Голови	Не було посади заступника Голови	Не було підкомітетів
II скликання ВРУ (1994–1998)	23	8	0			
III скликання ВРУ (1998–2002)	24	17	3	1	2	
IV скликання ВРУ (2002–2006)	24	17	1	1	2	8
V скликання ВРУ (2006–2007)	26	21	3	2	1	15
VI скликання ВРУ (2007–2012)	27	19	3	3	5	17
VII скликання ВРУ (2012–2014)	29	19	4	9	7	20
VIII скликання ВРУ (2014 дотепер)	27	18	7	5	6	16

Табл. 2. Представництво жінок у постійних комісіях та комітетах Верховної Ради України

Депутатки Верховної Ради України VIII скликання є частиною 19 комітетів з 27 підкомітетів⁵. Хоча на перших двох скликаннях депутатки не очолювали жодної Постійної комісії, у Верховній Раді України VIII скликання вони очолили сім комітетів (Комітет з питань європейської інтеграції, Ко-

мітет з питань закордонних справ, Комітет з питань науки і освіти, Комітет з питань громадського здоров'я, Комітет з питань податкової та митної політики, Комітет з питань свободи слова та інформаційної політики та Комітет з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення), що становить 30% всіх комітетів. Жінки займали посади першого заступника голови чотирьох комітетів, посади заступника голови комітету у 6 комітетах та керівника 18 підкомітетів.

Важливо зазначити, що у Верховній Раді України I скликання депутатки були представлені лише в комітетах соціальної та гуманітарної допомоги, і лише починаючи з III скликання Парламенту України ситуація змінилася. Так, у Верховній Раді України VIII скликання жінки були представлені в комітетах з формування, безпеки, зовнішніх справ та економічної політики. Тим не менш, у комітеті з формування бюджету немає жінок-депутаток.

У той же час тільки в Верховній Раді України IV скликання було сформовано **Підкомітет з питань гендерної політики** при Комітеті з прав людини, національних меншин та міжнародних відносин. Підкомітет продовжував свою роботу у Верховній Раді України VI скликання, під час VII скликання його було перетворено на **Підкомітет з питань гендерної рівності**, а під час VIII скликання – в **Підкомітет з питань гендерної рівності та недискримінації**. На всіх скликаннях Верховної Ради України депутати-чоловіки ніколи не брали участь у роботі підкомітету та не очолювали його. В даний час підкомітет очолює Ірина Суслова (депутатка від партії «Солідарність» Блоку Петра Порошенка) (БПП).

Робота Міжфракційного депутатського об'єднання (МФО) «Рівні Можливості»

6 грудня 2011 року для просування гендерної рівності було створено (МФО)«Рівні Можливості». Це добровільне об'єднання народних депутатів України, метою якого є покращення становища жінок у суспільстві, активізація громадського діалогу щодо забезпечення гендерної рівності в різних сферах суспільного та політичного життя.

МФО діє на принципах самоврядування, відкритий для вступу інших народних депутатів і створюється для співпраці з керівництвом Верховної Ради, парламентських фракцій та комітетів, Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України та з іншими органами державної влади, громадськими організаціями та об'єднаннями.

(МФО)«Рівні Можливості» очолюється:

- 1) Оленою Бабак (представницею «Самопоміч»);

- 2) Світланною Войцеховською (представницею «Народного Фронту»);
- 3) Марією Іоновою (представницею «БПП»);
- 4) Оленою Кондратюк (представницею «Батьківщини»);⁶

З метою об'єднання та ефективної координації зусиль депутатів, активістів громадянського суспільства та міжнародних організацій, що працюють над питаннями гендерної рівності в Україні, 11 квітня 2016 року в МФО «Рівні можливості» було створено Громадську раду з гендерних питань. Вона складається з депутатів, які є членами МФО «Рівні можливості» та представників організацій громадянського суспільства України або окремих експертів та активістів, а також представників міжнародних організацій. Громадська рада має консультативний статус і має на меті консолідацію зусиль політиків, громадянського суспільства та міжнародного співтовариства щодо сприяння ідеї гендерної рівності на законодавчому рівні. Гендерний експерт Лариса Кобилянська стала координаторкою Ради.⁷

Відповідно до пріоритетів Громадської ради, було сформовано шість тематичних груп (представники МФО «Рівні можливості» очолювали кожену групу):

- 1) Група політичної участі (Олена Кондратюк, співзасновниця МФО «Рівні можливості», представниця «Батьківщини»);
- 2) Група безпеки та миру (Марія Іонова, співзасновниця МФО «Рівні можливості», представниця «БПП»);
- 3) Гендерно чутлива парламентська група (Олена Сотник, МФО «Рівні можливості», представниця «Самопоміч»);
- 4) Розширення прав та повноважень у групі економічної сфери (Олена Бабак, співзасновниця МФО «Рівні можливості», представниця «Самопоміч»);
- 5) Ратифікація та виконання Стамбульської конвенційної групи (Ірина Луценко, співзасновниця МФО «Рівні можливості», представниця «БПП»);
- 6) Група з гендерної освіти (Світлана Войцеховська, співзасновниця МФО «Рівні можливості», представниця «Народного Фронту»).

Окрім представників МФО «Рівні Можливості» кожену робочу групу також координує представники неурядових організацій.

1.2 Гендерна складова в органах місцевого самоврядування

В Україні має місце ситуація: чим вищий рівень представницького органу, тим менша частка представлених жінок в них. За даними Національного демократичного інституту, станом на 1 січня 2013 р. у 27 областях країни в обласних радах жінки становили 12%, у обласних радах – 23%, у районних радах – 51%, у сільських радах – 46%. Так, чим більше місто, тим менше жінок обрано очільницями. На рівні міст з особливим статусом (Київ та Севастополь) та містами, що є обласними центрами, з 1991 року жінки були обрані лише двічі на посаду мера (у Житомирі в 1996 році та в Херсоні у 1994 році).

Місцеві вибори в 2015 році були першими виборами, які проводились за вимогою так званої 30% виборчої квоти, за умови, що в партійних виборчих списках повинно бути не менше 30% кандидатів тієї ж статі. Детальний моніторинг стану виборів до органів місцевого самоврядування у 2015 році та гендерний аналіз новостворених обласних та міських рад здійснювався Комітетом виборців України, результати якого можна знайти у його заключному звіті⁸. У середньому, частка жінок-кандидаток у партійних списках обласних рад по всій Україні становила приблизно 29,6%. Стандарт квотування був використаний у 195 з 318 списків. Найбільшу кількість кандидаток у 22 міських радах номінували політичні партії «Батьківщина», Всеукраїнське об'єднання «Свобода», Радикальна партія Олега Ляшка та УКРОП.

Результат гендерного аналізу 22 регіональних рад передбачає наступне: було обрано 252 депутаток та 1422 депутатів. Середній рівень представництва жінок у регіональних радах за результатами виборів становив 15%. Порівняно з попередніми виборами, коли жінки виграли 12% мандатів, ситуація з гендерним балансом дещо поліпшилась. Проте цей результат не відповідає кількості жінок серед кандидатів у обласні ради, що становить 29,8%. Таким чином, жінки-кандидатки мали вдвічі менше шансів бути обраними до обласних рад, ніж чоловіки-кандидати.

Рейтинг щодо кількості жінок-депутаток у регіональних місцевих радах

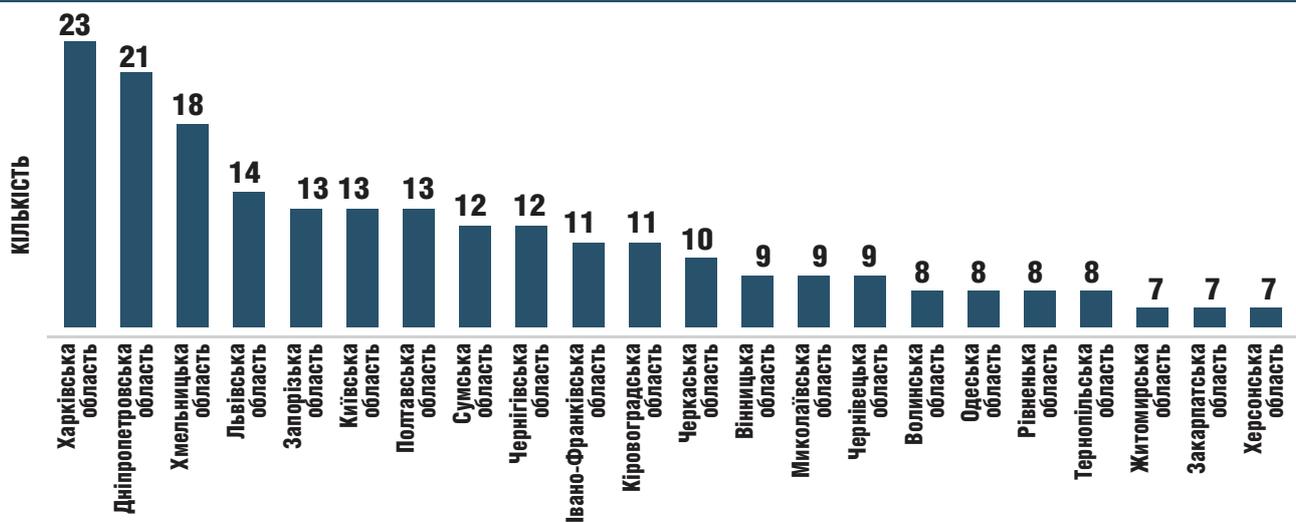

Рис. 3. Рейтинг кількості жінок-депутаток в регіональних місцевих рад

Враховуючи, що кількість членів обласних рад відрізняється і може становити до 64, 84 або 120 депутатів, рейтинг обласних рад у відсотках за критерієм представлення жінок відрізняється від рейтингу за кількісними ознаками. Таким чином, найбільша кількість жінок у відсотковому співвідношенні мала місце в Хмельницькій обласній раді – 21%, а найнижча – в Одеській обласній раді – 10%.

Рейтинг щодо кількості жінок-депутаток в регіональних місцевих радах у відсотковому співвідношенні

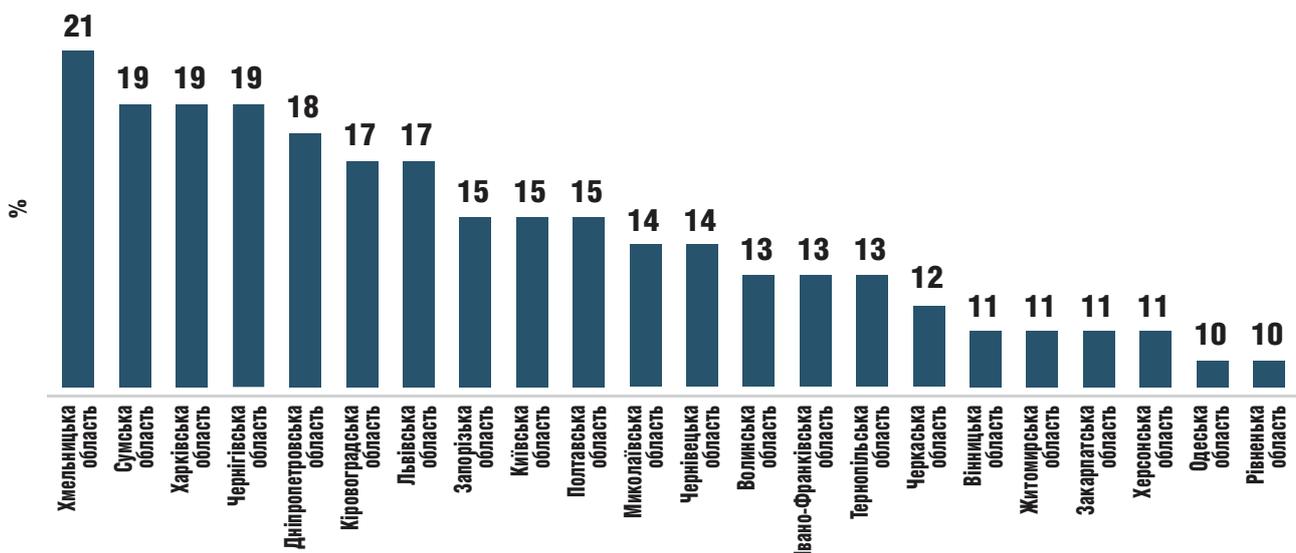

Рис. 4. Рейтинг щодо кількості жінок-депутаток в регіональних місцевих радах у відсотковому співвідношенні

Результати виборів до обласних рад за партіями свідчать про керівництво політичною партією «Об'єднання «Самопоміч», якій в 8 з 23 обласних рад вдалося дотримуватися гендерної квоти.

1.3 Законодавчі ініціативи щодо впровадження 30% гендерних квот у виборчих органах

В даний час існуюча в галузі гендерної рівності правова база виборчого процесу має ряд недоліків і не передбачає перетворення законодавчої 30% гендерної квоти в виборчі списки партій на реальне представництво жінок у 30% у виборчих органах.

Відповідно до Конституції Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою. III розділ Конституції присвячений питанню виборів. Детальні правові норми щодо виборів можна знайти в спеціальних законах, наприклад: Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради України» від 17.11.2011 р., Закон України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 р., Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 р. (Який замінив Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, членів місцевих рад та сільські, селищні, міські голови» від 10.07.2010 р.).

Для сприяння реальним рівним можливостям чоловіків і жінок брати участь у виборчому процесі, члени Верховної Ради України VIII скликання розробили та подали проект Закону України № 1456 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у виборчому процесі) від 12 грудня 2014 року⁹. Це передбачало встановлення обмеження щодо кількості членів однієї статі у виборчих списках кандидатів на парламентські та місцеві вибори. Зокрема, проект передбачав, що частка кандидатів однієї і тієї ж статі не повинна перевищувати 70% загальної кількості кандидатів, висунутих політичною партією або виборчим блоком. Парламентський комітет з прав людини, національних меншин та міжнародних відносин рекомендував надати основу і представив 22 квітня 2015 р. відповідний проект резолюції¹⁰.

Проте експерти зробили наступні зауваження щодо правових та гендерних питань:

- Важко дотримуватися правил, передбачених у проекті, якщо кількість кандидатів, включених до виборчого списку партії (після перших п'яти), не кратна десяти. Наприклад, у випадку, коли партійний список містить 27 кандидатів, ви можете визначити склад п'яти кращих та наступних двох десятків кандидатів, але ви не можете визначити стать двох останніх кандидатів.
- Положенням цього законопроекту повинні слідувати зміни в інших законодавчих актах України, таких як Закон України «Про політичні партії в Україні» та Закон України «Про Центральну виборчу комісію», де обов'язкові настанови повинні бути окреслені таким чином, щоб у кожній групі з п'яти кандидатів принаймні 2 особи мали однакову

стать. Необхідно також запровадити чіткий механізм покарання у разі невиконання цього правила.

Тим не менш, 14 липня 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про місцеві вибори», і 24 липня 2015 року його було направлено до Президента для підписання. Він застосовується і сьогодні. Місцеві вибори 2015 року відбулися відповідно до новоствореної системи. Вона передбачає гендерні квоти для учасників виборів – у списку має бути щонайменше 30% кандидатів однієї статі. Важливо зазначити, що в першій версії Закону не було положень щодо квот. Ця поправка була запропонована та затверджена головою фракції «Солідарність» Блоку Петра Порошенка – Юрієм Луценком – і була однією з 1548 поправок, запропонованих членами Парламенту та одним з двох, що були прийняті. Тільки 257 членів Парламенту (із загальної кількості 422 та 320 членів парламенту, які були присутні під час опитування) висловилися «ЗА» прийняття закону. Проте, все ще означає, що 60–90% Парламенту підтримали такі демократичні зміни.

Варто зазначити, що вимога 30-відсоткової гендерної квоти була неприйнятною для української політичної еліти. 23 вересня 2015 року Центральна виборча комісія України (ЦВК) видала постанову № 362 «Про уточнення застосування деяких положень Закону України» Про місцеві вибори «щодо реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, сільських рад, кандидатів у сільській місцевості, міського голови та керівників села, висунутих місцевими організаціями політичних партій на регулярних, позачергових та перших місцевих виборах». Роз'яснення до постанови містило таке положення: «Відповідно до статті 4 Закону України» Про місцеві вибори «представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах повинно бути не менше 30% кандидатів у виборчому списку». Проте серед встановлених підстав для відмови у реєстрації кандидата у депутат місцевої ради, сільського чи міського голови, начальника села в першому пункті статті 46 Закону України «Про місцеві вибори» немає таких підстав. З огляду на це, відмова зареєструвати кандидатів у багатомандатні виборчі округи на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських та районних рад на підставі невідповідності положенням закону про представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах відповідно до пункту 1 статті 46 цього Закону не допускається».

Все-таки таке рішення одного з вищих державних органів свідчило про небажання старої політичної системи прийняти зміни, а також підтвердження необхідності більш правового та соціального врегулювання проблеми гендерної рівності в політиці, а саме розробки детального механізму покарання у разі невиконання вимоги 30% квоти для політичних партій.

Стратегії політичних партій щодо збільшення можливостей жінок у політиці

2.1 Загальний аналіз політичних партій з точки зору збільшення можливостей жінок у політиці

Політичні партії відіграють ключову роль у підвищенні рівня представництва жінок в українській політиці. За нинішньої виборчої системи вони стали трампліном для можливості потрапити в політику. З іншого боку, маючи політичну владу, лише представники партій отримують можливість впливати на законодавчі зміни, спрямовані на залучення жінок до української політики.

Для цілей даного дослідження та аналізу було обрано наступні партії:

- парламентські партії (Блок Петра Порошенка «Солідарність», Народний Фронт, Опозиційний Блок, Об'єднання «Самопоміч», Радикальна партія Олега Ляшка, Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» та Відродження);
- позапарламентські партії, які широко представлені в місцевих радах («УКРОП»);
- позапарламентські партії, які планують взяти участь у наступних парламентських і місцевих виборах і вже мають свої власні стратегії розвитку (Демократичний Альянс та «Сила людей»).

Аналіз діяльності партії у забезпеченні гендерної рівності на внутрішньому рівні партії показує, що найкращий успіх у цій сфері досягається партіями нового типу, які намагаються забезпечити своє існування на демократичних принципах (Об'єднання «Самопоміч», Демократичний Альянс, Сила Людей). Також існують партії, які намагаються пропагувати власні стратегії розвитку без особливої уваги до принципу гендерної рівності, але враховують його у своїх стратегічних планах (Блок Петра Порошенка «Солідарність» та Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»). У той же час, сторони, які не мають стратегій розвитку, мають найгірші показники ефективності щодо гендерної рівності на міжпартійному рівні (Народний Фронт, Радикальна партія Олега Ляшка, Відродження).

2.2 Блок Петра Порошенка «Солідарність»

Статут «Солідарності»¹¹ забезпечує 30% квоти для осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у народні депутати України та кандидатів у обласні, міські та районні ради в багатомандатних виборчих округах.

Немає механізму забезпечення представництва жінок на лідерських позиціях партії: виконавча рада партії – центральна рада – складається з 51 учасника, серед яких лише 6 жінок, що становлять 12%.

Партія має 29 зареєстрованих місцевих партійних організацій, що мають юридичний статус. Лише дві з них очолюються жінками: Херсонська територіальна партійна організація та міська партійна організація Кременчука. Інша місцева організація (Київська територіальна партійна організація) має двох співголів, у тому числі одного чоловіка та одну жінку. Таким чином, жінки очолювали лише 8,6% у філіях місцевих партій.

У партії немає окремої жіночої організації чи центру, спрямованої на залучення більшої кількості жінок до політичної діяльності.

Однак у липні 2015 року партія розпочала створення жіночого крила. Керівництво фракції у Верховній Раді складається з Голови, його першого заступника та п'яти депутатів, у тому числі однієї жінки¹². Таким чином, частка жінок у керівництві фракцією становить 14%. Партійна фракція включає 142 народних депутати (станом на серпень 2017 р.), серед них 14 жінок, що становить 10%.

За результатами місцевих виборів у 2015 році жоден із партійних списків кандидатів у обласні ради не забезпечив 30-відсоткову гендерну квоту. Краща цифра була досягнута в Миколаївській обласній раді, де серед

15 депутатів – 4 жінки, що складає 27%. Проте в Рівненській та Черкаській обласних радах партія взагалі не має жінок серед депутатів.

2.3 Політична Партія «Народний Фронт»

Статут «Народного Фронту»¹³ надає 30% квот для осіб однієї і тієї ж статі у виборчих списках кандидатів у народні депутати України та кандидатів у обласні, міські та районні ради. Виконавча рада партії – Політична рада – складається з 2 жінок з 9 членів, в той час як в Військовій раді партії немає жодної жінки.

У партії зареєстровано 24 місцевих партійних організацій, що мають правовий статус, тоді як лише одна з них очолюється жінкою (Харківська обласна організація).

У партії немає окремої жіночої організації чи центру, спрямованої на залучення більшої кількості жінок до політичної діяльності. Також немає особи, відповідальної за гендерну рівність у партійному керівництві.

Керівництво фракції у Верховній Раді складається з Голови, його першого заступника та його чотирьох депутатів, у тому числі лише однієї жінки¹⁴. Таким чином, частка жінок у керівництві фракції становить 17%. Партійна фракція включає 81 народного депутата (станом на серпень 2017 р.) включно з 11 жінками, що дорівнює 14%.

Партія не брала участь у місцевих виборах у 2015 році, що робить гендерний аналіз партійного представництва в обласних радах неможливим.

2.4 Політична Партія «Опозиційний блок»

Політична партія «Опозиційний блок» передбачає 30% квот для осіб з однаковою статтю у виборчих списках кандидатів у народні депутати України та кандидатів у обласні, міські та районні ради. Партію очолює два співголови-чоловіки. Виконавча рада партії – Політичний виконавчий комітет – складається з восьми осіб, серед яких немає жінок.

Лідерство фракції у Верховній Раді складається з двох співголів та двох голів депутатських фракцій, серед яких немає жінок. Партійна фракція включає 43 народних депутати (станом на серпень 2017 р.) з 3 жінками, що дорівнює 7%.

За результатами місцевих виборів у 2015 році жоден із партійних списків кандидатів у обласні ради не забезпечив 30-відсоткову гендерну квоту. Найкраща цифра була досягнута в Житомирській обласній раді, де серед 7 депутатів – 2 жінки, що дорівнює 29%. Проте в Закарпатській, Сумській та Чернівецькій обласних радах партія не має жодних жінок серед депутатів взагалі.

2.5 Політична Партія «Об'єднання «Самопоміч»

Статут «Об'єднання «Самопоміч»¹⁵ забезпечує 30% квоти для осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у народні депутати України та кандидатів у обласні, міські та районні ради в багатомандатних виборчих округах. У партії зареєстровано 129 організацій з правовим статусом, а 29 з них очолюють жінки – 23%, що є найвищим рівнем серед парламентських партій.

У партії немає окремої жіночої організації чи центру, спрямованого на залучення більшої кількості жінок до політичної діяльності. Лідерство фракції у Верховній Раді складається з Голови та двох депутатів, серед них немає жодної жінки¹⁶. Партійна фракція включає 26 народних депутатів (серпень 2017 р.), серед яких 8 жінок, що становить 31%.

Ця партія є єдиною парламентською організацією, яка виконала 30-відсоткову гендерну квоту за підсумками парламентських виборів 2014 року та місцевих виборів 2015 року.

Оксана Сироїд, представник партії, стала першою жінкою, яка була обрана і призначена на посаду заступниці Голови українського парламенту.

2.6 Радикальна партія Олега Ляшка

Радикальна партія Олега Ляшка надає 30% квот для осіб з однаковою статтю у виборчих списках кандидатів у народні депутати України та кандидатів у обласні, міські та районні ради в багатомандатних виборчих округах.¹⁷

Партія заявила про існування 658 місцевих партійних організацій, 133 з яких очолює жінки, що дорівнює 20%.

У партії немає окремої жіночої організації чи центру, спрямованого на залучення більшої кількості жінок до політичної діяльності.

До фракції Радикальної партії Олега Ляшка¹⁸ у Верховній Раді входить 21 народний депутат (станом на серпень 2017 р.), серед них 3 жінки, що складає 14%.

2.7 Політична партія «Всеукраїнське Об'єднання «Батьківщина»

Статут політичної партії «Всеукраїнське Об'єднання «Батьківщина»¹⁹ надає 30% квоти для осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у народні депутати України на рівні національного рівня. Проте, статут не передбачає квот для гендерних рівнів для кандидатів обласних, міських та районних рад у багатомандатних виборчих округах.²⁰ Проте, як асоційований член Європейської народної партії (ЄНП), партія поділяє ідеологічні принципи ЄНП, такі як рівні права чоловіків і жінок, надані маніфестом ЄНП.

Тим не менш, механізм забезпечення жіночого представництва на керівних посадах в партії відсутній: Президія Партійної Ради складається з 14 осіб, серед яких 2 жінки складають 14%, а Рада політичних партій складається з 53 членів, серед яких лише 7 жінок складають 13%.

Партія зареєструвала 26 місцевих партійних організацій, і 4 з них очолюють жінки, що дорівнює 15%.

Керівництво фракції у Верховній Раді складається з Голови та депутата, яку очолює жінка – Юлія Тимошенко.²¹ У фракцію входять 19 народних депутатів (станом на серпень 2017 р.), серед яких 5 жінок складають 26%.

За результатами місцевих виборів у 2015 році партія змогла забезпечити гендерну квоту на 30% у Волинській обласній раді. У той же час у партії Миколаївської та Запорізької обласних рад не представлені жінки. В інших обласних радах цей показник коливається від 6% до 29%.

2.8 Партія «Відродження»

Статут партії передбачає 30-відсоткову квоту для осіб з однаковою статтю у виборчих списках кандидатів у народні депутати України та кандидатів у обласні, міські та районні ради в багатомандатних виборчих округах.²²

Керівництво фракцією у Верховній Раді складається з Голови та двох заступників Голови, серед яких немає жінок. Партийна фракція у Верховній Раді складається з 23 депутатів²³ (станом на 2017) , серед яких не представлені жінки.

За результатами місцевих виборів у 2015 році партія змогла забезпечити 30% гендерну квоту в Хмельницькій обласній раді, де серед 8 депутатів – 4 жінки, що становить 50%. У той же час в Дніпропетровській, Миколаївській, Одеській та Сумській обласних радах немає жінок-представниць партії. В інших обласних радах цей показник коливається від 10% до 24%.

2.9 Політична партія «Українське Об'єднання Патріотів «УКРОП»

Статут партії передбачає 30-відсоткову квоту для осіб з однаковою статтю в виборчих списках кандидатів у народні депутати України та кандидатів у обласні, міські та районні ради в багатомандатних виборчих округах. Проте новий Статут партії зараз обговорюється і не передбачає тих же правил, що може означати, що питання про гендерну рівність було знято.²⁴

Механізм забезпечення жіночого представництва на лідерських позиціях партії відсутній: правління партії – Політична рада – складається з 3 жінок (серед 27 членів), що становить лише 11%.

Партія має 24 місцеві партійні організації, три з яких очолюють жінки (Рівне, Житомир та Закарпаття), що становить 13%.

Партія не має окремих жіночих організацій чи центрів, спрямованих на залучення більшої кількості жінок до політичної діяльності.

Політична партія «Українське Об'єднання Патріотів «УКРОП»²⁵ не має фракції чи групи в парламенті, але має широке представництво в регіональних та муніципальних радах.

За результатами місцевих виборів у 2015 році партія змогла забезпечити гендерну квоту на 30% у трьох радах: Кіровоградська обласна рада – 60%, Полтавська обласна рада – 38%, Тернопільська обласна рада – 33%. В той же час, в Херсонській та Івано-Франківській обласних радах відсутнє представництво жінок.

2.10 Політична партія «Демократичний Альянс»

Політична партія «Демократичний Альянс» надає 30% квоти для осіб з однаковою статтю у виборчих списках кандидатів у народні депутати

України та кандидатів у обласні, міські та районні ради в багатомандатних виборчих округах. Принцип гендерної рівності зберігається щодо представництва жінок на керівних посадах партії: до складу виконавчої партії входять чотири жінки (з 11 членів), що становить 36%. У партії є два співголови, один чоловік – Василь Гацько, а інша – жінка – Світлана Заліщук.

Партія має 25 обласних центрів, з них 8 очолюються жінками, що становить 32%.

Існує громадська організація «Демократичний жіночий альянс»²⁶, яка є частиною «Демократичного Альянсу». Його метою є забезпечення рівних можливостей для вільного індивідуального розвитку незалежно від статі.

Політична партія «Демократичний Альянс» не має фракції чи групи в Парламенті, тоді як певними членами цієї партії є народні депутати, які стали членами парламенту від імені інших парламентських партій (Блок Петра Порошенка «Солідарність» та «Самопоміч»). Ці парламентарії називаються «новими обличчями» Верховної Ради VIII скликання, що означає, що вони були активістами громадянського суспільства і ніколи не були пов'язані з жодною політичною партією, перш ніж стати народними депутатами у 2014 році.

Розвиток партії є динамічним, і вона планує взяти участь у наступних виборах як на парламентському, так і на місцевому рівнях.

2.11 Політична партія «Сила Людей»

Статут партії передбачає 30-відсоткову квоту для осіб з однаковою статтю в виборчих списках кандидатів у депутати України, однак квоти на вибори кандидатів обласних, міських та районних рад у багатомандатних виборчих округах відсутні.

Механізм забезпечення жіночого представництва на лідерських позиціях партії відсутній: правління партії – політична рада – складається з чотирьох жінок (з 21 членів), тобто до 19%.

Інформація про місцеві партійні організації відсутня.

Внутрішня партійна організація «Рада жіночої ініціативи»²⁷ була започаткована в травні 2016. Організація має на меті сприяти гендерній рівності в партії та участі жінок у роботі та розробці політичних рішень партії.

У партії немає фракції,²⁸ групи або певних депутатів в парламенті України. Проте, згідно з виборами у 2015 році, партія отримала значне пред-

ставництво у місцевих органах влади: 220 місць місцевих депутатів та 5 посад міських та сільських голів; приблизно 25% цих позицій займають жінки.

№.	Блок чи Партія	Кількість чоловіків-депутатів	Кількість жінок-депутаток	% депутаток
1.	Блок Петра Порошенка «Солідарність»	142	16	11
2.	Політична Партія «Народний Фронт»	81	11	14
3.	Політична Партія «Опозиційний блок»	43	3	7
4.	Політична Партія «Об'єднання «Самопоміч»	26	8	31
5.	Радикальна партія Олега Ляшка	21	3	14
6.	Політична партія «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	19	5	26
7.	Партія «Відродження»	23	-	-
8.	Політична партія «Українське об'єднання патріотів «УКРОП»	27	3	11
9.	Політична партія «Демократичний Альянс»	11	4	36
10.	Політична партія «Сила Людей»	1	-	-

Табл. 3. Кількість і відсоткова частка жінок-депутаток у Верховній Раді України VIII скликання

Вплив соціально-політичних перетворень на процес залучення жінок до української політики

Події в Україні, що відбулися протягом останніх кількох років, викликали глибокі соціальні та політичні зміни в країні, що позитивно вплинуло на участь жінок у політиці.

Проблема гендерної рівності була несуттєвою для попередньої олігархічної політичної системи, проте після Революції гідності можна простежити трансформацію цінностей та збільшення розуміння важливості гендерної рівності в суспільстві. Революція запустила процес перетворення існуючої політичної системи, коли жінки не мали доступу до фінансів та засобів масової інформації. Це сприяло частковим змінам у стратегіях вже існуючих олігархічних партій, які зараз зобов'язані відповідати критеріям демократичних політичних партій. Крім того, це спричинило формування ряду нових політичних ініціатив, спрямованих на розвиток політичних партій за демократичною моделлю «знизу вгору». Отже, вплив наявних фінансових ресурсів на доступ до політики зменшився, а вплив здатності захищати інтереси громади збільшився. Це відкрило соціальні можливості для нових акторів у політиці, особливо для жінок, і таким чином було актуалізовано питання гендерної рівності для політичних партій.

Наступні чинники також сприяли зростанню залучення жінок до політичного дискурсу в Україні:

- виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- здійснення реформи сектору цивільної безпеки;
- реалізація реформи децентралізації.

Одним з найважливіших елементів є той факт, що в даний час українське суспільство переживає поступові зміни від цінностей «виживання», актуальних для тоталітарних систем, до цінностей «самовираження» що є показником демократичних систем. Носієм нових цінностей є представники нового середнього класу та молоді, так званої покоління «української незалежності». Поява цих груп стало передумовою соціальних та політичних змін в країні в цілому. Згідно з результатами міжнародного проекту «Огляд світових цінностей»²⁹, чергування поколінь в Україні спричинило зміни в соціальних цінностях, зокрема поступове посилення цінностей самореалізації та ідей відкритого суспільства.

Висновки та рекомендації щодо стратегій покращення гендерно збалансованого політичного представництва

Революція гідності відкрила «вікно можливостей» для збільшення представництва жінок в українській політиці. Перш за все, це передбачає трансформацію політичної системи від олігархічної до демократичної, а також відновлення політичних еліт.

У зв'язку з цим може бути корисним зробити наступні кроки, щоб сприяти процесу збільшення представництва жінок у політичній сфері:

На рівні загально-суспільної та політичної системи:

- розробити систему громадянської та політичної освіти щодо гендерної рівності;
- розробити навчальні програми щодо участі жінок у політиці, спрямованих як на жінок, так і на чоловіків;
- проводити тренінги та інші види підтримки жінкам-кандидаткам;
- виступати за поправки до українського законодавства, які сприяють гендерній рівності у політичній сфері та збільшення кількості жінок-депутаток в обраних установах;
- забезпечити рівне представництво жінок у різних частинах виборчого списку, щоб уникнути гендерної нерівності у верхній частині списку;
- розробити механізми моніторингу громадянського суспільства щодо дотримання політичними партіями вимог гендерної квоти, за умови, що не менше 30% осіб однієї статі включені до партійних списків під час виборчих кампаній;
- розробити механізми звітування про порушення вимог гендерної квоти у розмірі 30% у виборчому процесі;
- запровадити покарання для політичних партій, якщо за результатами парламентських виборів обласних, міських або районних рад немає жінки-кандидатки;
- здійснити положення, яке передбачає відмову Центральної виборчої комісії України приймати документи для реєстрації кандидатів у депутати, якщо в виборчому списку партії не враховуються квоти за статтю;
- розробляти фінансові механізми відповідальності за недотримання відповідного законодавства;

- виступити за покращення висвітлення жінок-кандидаток у засобах масової інформації.

На парламентському рівні:

- створити Комітет Верховної Ради України з питань гендерної рівності та запровадити гендерний принцип ротації на посаду Голови цього Комітету;
- запровадити правило виборів співголів комітетів Верховної Ради України за гендерною ознакою;
- запровадити гендерний критерій призначення чоловіків-депутатів/жінок-депутаток до комітетів Верховної Ради України;
- заохочувати участь чоловіків-парламентарів у діяльності МФО «Рівні можливості».

На рівні місцевих органів:

- сприяти створенню гендерно-орієнтованих міжфракційних об'єднань у регіональних, міських та районних радах та заохотити чоловіків-депутатів брати участь у діяльності таких груп;
- сприяти розвитку платформи «Рівні можливості», яка об'єднує та сприятиме обміну досвідом між МФО «Рівні Можливості» та подібним гендерно-орієнтованим об'єднанням між фракціями на інших рівнях.

На рівні партій:

- передбачити принцип гендерної рівності в основоположних документах партій, зокрема, внести поправки в Статути партій, забезпечити принаймні 30% гендерної квоти для осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати та на виборах до обласних, районних, міських рад;
- створити гендерну консультативну позицію в апараті політичних партій;
- сприяти створенню жіночих внутрішніх організацій чи центрів, спрямованих на залучення більшої кількості жінок до політичної діяльності;
- запровадити гендерний критерій призначення високопосадовців у партійних фракціях Верховної Ради України та місцевих виборних органах, а також у регіональних відділеннях політичних партій;
- делегувати депутатів до роботи в міжпартійних об'єднаннях, орієнтованих на гендерну спрямованість, в Парламенті України, а також у регіональних, міських та районних радах;
- надавати спеціальну освіту та тренінги для жінок-членів партії для підвищення їх лідерського потенціалу.

ВИНОСКИ

- 1 Постанова Верховної Ради України «Про перетворення постійної комісії Верховної Ради України у комітети» від 05.05.1997 № 241/97-ВР / [Електронний ресурс] – Доступ: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/241/97-%D0%B2%D1%80> (date of request: 03.07.2017) .
- 2 Жінки та вибори. Керівництво щодо сприяння участі жінок у виборах. Опубліковано ООН / [Електронний ресурс] – Доступ: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/publication/WomenAndElections.pdf> (дата звернення: 03.07.2017) – Назва з екрану.
- 3 Постанова Верховної Ради України «Про вибори першого заступника Голови Верховної Ради України та заступника Голови Верховної Ради України» від 04.12.2014 № 21-VIII / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/21-19> (дата звернення: 03.07.2017) – Назва з екрану.
- 4 Постанова Верховної Ради України «Про вибори першого заступника Голови Верховної Ради України» від 14.04.2016 № 1096-VIII / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1096-19> (дата звернення: 03.07.2017) – Назва з екрану.
- 5 Постанова Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад та суб'єкти юрисдикції комітетів Верховної Ради України восьмого скликання» від 04.12.2014 № 22-VIII / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/22-19> (дата звернення: 03.07.2017) – Назва з екрану.
- 6 МФО «Рівні Можливості» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.facebook.com/pg/MFOEqualOpportunities/about/?ref=page_internal (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.
- 7 Громадська рада з гендерних питань / [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://www.facebook.com/Громадська-рада-з-гендерних-питань-228980864124706/?fref=ts> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.
- 8 Заключний звіт про результати моніторингу стану місцевих виборів 2015 року в Україні / [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://issuu.com/8612157/docs/final_report_cvu_gender_monitoring_?ff=true&e=16898265/31719186 (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.
- 9 Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі)» від 12.12.2014 № 1456 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52933 (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.
- 10 Проект постанови «Про затвердження на підставі проекту Закону України» Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі «) від 22.04.2015 № 1456/П / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54888 (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.
- 11 Партія «Блок Петра Порошенка “Солідарність”/ [Електронний доступ] – Режим доступу: <http://solydarnist.org> (дата звернення: 03.07.2017) .

- 12 Фракція партії "Блок Петра Порошенка"/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2613> (дата звернення: 03.07.2017) .
- 13 Політична партія "Народний Фронт"/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nfront.org.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .
- 14 Фракція Політичної партії "Народний Фронт"/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2612> (дата звернення: 03.07.2017) .
- 15 Політична партія "Об'єднання "Самопоміч"/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://satoromich.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .
- 16 Фракція Політичної Партії "Об'єднання "Самопоміч" / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2614> (дата звернення: 03.07.2017) .
- 17 Радикальна партія Олега Ляшка/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://liashko.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .
- 18 Фракція Радикальної партії Олега Ляшка/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2615> (дата звернення: 03.07.2017) . – Назва з екрану.
- 19 Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ba.org.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .
- 20 Маніфест Європейської народної партії / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.epp.eu/files/uploads/2015/09/Manifesto2012_EN.pdf (дата звернення: 03.07.2017) . – Назва з екрану.
- 21 Фракція політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» у Верховній Раді України/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2617> (дата звернення: 03.07.2017) . – Назва з екрану.
- 22 Політична партія "Відродження"/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vidrodzhennya.org.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .
- 23 Фракція "Партії "Відродження"/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2846> (date of request: 03.07.2017) . – Назва з екрану.
- 24 Статті про заснування партії «Українська об'єднання патріотів» УКРОП»/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrop.com.ua/uk/about/statut> (Дата звернення: 03.07.2017) . – Назва з екрану.
- 25 Політична партія "Українське об'єднання патріотів "УКРОП"/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrop.com.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .
- 26 Демократичний Жіночий Альянс/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://women-da.org> (дата звернення: 03.07.2017) . – Назва з екрану.
- 27 Сила людей. Асоціація жіночих ініціатив / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.facebook.com/cwi.peoplepower> (дата звернення: 03.07.2017) . – Назва з екрану.
- 28 Політична Партія "Сила Людей"/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sylalyudey.org> (дата звернення: 03.07.2017) . – Назва з екрану.
- 29 Світовий показник цінностей. Україна / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp> (дата звернення: 03.07.2017) . – Назва з екрану.

Бібліографія

Аналітичні публікації

Рівні можливості для жінок та чоловіків у законодавчих та виконавчих органах України. Рейтинг інституцій щодо фактору гендерної рівності / [Електронний ресурс] –Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/ranking_on_gender_equality_factor_ukr.pdf (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Глобальний звіт про гендерну рівновагу 2015 року/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf> (дата звернення: 03.07.2017) –Назва з екрану.

Мельниченко А. Квота Моргана: як не враховувались квоти на вибори 5 жовтня 2015 року в Україні. / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://rovaha.org.ua/quota-morgana-yak-v-ukrajini-ne-spratsyuvuly-henderni-kvoty-na-vyborah-2015> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Центр досліджень IRI: соціально-політичні установки українців. Дата публікації: 13.01.2016. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/centr_issledovaniy_iri_obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_ukraincev.html (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Ставлення до політичної участі жінок в Україні – лютий 2016 р. Дослідження Національного демократичного інституту / [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://50vidsotkiv.org.ua/research> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Жінки та вибори. Керівництво щодо сприяння участі жінок у виборах. Опубліковано Організацією Об'єднаних Націй / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/publication/WomenAndElections.pdf> (дата звернення: 03.07.2017) –Назва з екрану.

Світовий показник цінностей. Україна/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Закони України

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі)» № 1456 dated 12.12.2014 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52933 (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про вибори» від 21.11.2013 № 709-VII / [електронний ресурс] –Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>

laws/show/709–18/print1452602548374506 (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/2866–15> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595–19/print1452602548374506> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Закон України «Про політичні партії» від 05.04.2001 № 2365-III / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365–14/print1452602548374506> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Нормативно-правові акти України

Постанова Центральної виборчої комісії № 362 від 25.09.2015 р/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://www.cvu.org.ua/eng> (дата звернення: 03.07.2017) –Назва з екрану.

Постанова Верховної Ради України «Про вибори першого заступника Голови Верховної Ради України та заступника Голови Верховної Ради України» від 04.12.2014 № 21-VIII / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/21–19> (дата звернення: 03.07.2017) –Назва з екрану.

Постанова Верховної Ради України «Про вибори першого заступника Голови Верховної Ради України» від 14.04.2016 № 1096-VIII / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1096–19> (дата звернення: 03.07.2017) –Назва з екрану.

Постанова Верховної Ради України «Про вибори постійної комісії Верховної Ради України з прав людини, національних меншин та міжетнічних відносин» від 03.06.1994 № 55/94-ВР / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.07.2017) –Назва з екрану.

Постанова Верховної Ради України «Про перелік, кількісного складу та суб'єктах юрисдикції комітетів Верховної Ради України восьмого скликання» від 04.12.2014 № 22-VIII / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/22–19> (дата звернення: 03.07.2017) –Назва з екрану.

Постанова Верховної Ради України «Про перетворення постійної комісії Верховної Ради України у комітети» від 05.05.1997 № 241/97-ВР / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/241/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.07.2017) –Назва з екрану.

Офіційні відомості

Фракція Партії “Блок Петра Порошенка”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2613> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Ракція Політичної Партії «Всеукраїнське Об'єднання «Батьківщина» у Верховній Раді України / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2617> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Фракція Радикальної партії Олега Ляшка/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2615> (дата заповнення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Фракція Політичної партії “Народний Фронт”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2612> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Фракція Політичної партії “Об'єднання “Самопоміч”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2614> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Фракція Партії “Відродження”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://itd.rada.gov.ua/mps/fraction/page/2846> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Політичні партії вперше отримують фінансування з державного бюджету / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/news/politychni-partiyi-v-ukrayini-vpershe-otrymuyut-finansuvannya-z-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

МФО “Рівні можливості» створена у Верховній Раді України / від 06 of December 2011 [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/51938.html> (дата звернення: 03.07.2017) –Назва з екрану.

МФО «Рівні можливості» був створений у Верховній Раді України / від 25 of December 2012 [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/71344.html> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Засідання Соціальної Ради з гендерних питань відбулося у Верховній Раді / від 11 of April 2016 [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/127860.html> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Медіа

Бережанська: Асоціація «Рівність» не є платформою для політичних баталій / від 19 of April 2013 [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://pda.berezhnaya.com.ua/official/7da9cd20953b.html> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Круглий стіл на тему: «Жінка в суспільно-політичному житті: забобони, можливості, перспективи» / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://icps.com.ua/kruhlyy-stil-v-mtspd-na-temu-zhinka-u-suspilno-politychnomu-zhytti-uperedzhennya-mozhlyvosti-perspektyvy> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Жінки від Партії регіонів вийшли з «Рівних Можливостей» / від 30 of March 2013 [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/770022-jinki-regionalni-viyshli-z-rivnih-mojlivostey.html> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Джерела політичних партій

“Всеукраїнське Об'єднання “Батьківщина”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://ba.org.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .

Демократичний Жіночий Альянс / [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://women-da.org> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Партія “Блок Петра Порошенка “Солідарність”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://solydarnist.org> (дата звернення: 03.07.2017) .

Радикальна партія Олега Ляшка/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://liashko.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .

Політична партія “Опозиційний блок”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://opposition.org.ua/uk> (дата звернення: 03.07.2017) .

Політична партія “Народний Фронт”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://nfront.org.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .

Політична партія “Сила Людей”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://sylalyudey.org> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Політична партія «Сила людей». Асоціація жіночих ініціатив / [Електронний ресурс] –режим доступу: <https://www.facebook.com/cwi.peoplepower> (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Політична партія “Українське Об'єднання Патріотів “УКРОП”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://www.ukrop.com.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .

Політична партія “Об'єднання “Самопоміч”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://samopomich.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .

Політична партія “Відродження”/ [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://vidrodzhennya.org.ua> (дата звернення: 03.07.2017) .

Маніфест Європейської народної партії / [Електронний ресурс] –Режим доступу: http://www.epp.eu/files/uploads/2015/09/Manifesto2012_EN.pdf (дата звернення: 03.07.2017) .– Назва з екрану.

Міжнародний центр перспективних досліджень

Телефон: +38 (044) 253-52-29

Електронна пошта: office@icps.com.ua

www.icps.com.ua